

lis-kulttuuriseen todellisuuteen, jolloin voidaan helposti osoittaa, että jo pelkkien äänestys-tilastojen perusteella osa aikuisväestöstä on vähintään yhtä etäällä kansanvaltaisesta päätöksenteosta kuin silloin, kun nuorisoseuratoimintaa alettiin kehittää alkiolaiseen suuntaan. Vastaavasti monikulttuurisen lähestymistavan tärkeyttä olisi voitu perustella Herderin ja Kantin sijaan sillä, että maahanmuutto yleensä ja pakolaisuus erityisesti ovat tosiasioita, joita yhteenkuuluvuuden tärkeyttä korostava kansansivistystyö ei voi jättää huomiotta. Nykytodellisuutta esiteltäessä olisikin kannattanut antaa enemmän tilaa aikalaisteksteille, kuten mielipidekirjoituksille, uutisille, tilastoesityksille, valtiopäiväpuheille, tutkimustiedolle tai vaikkapa kirjoittajan omakohtaisille kokemuksille. Vaihtoehtona olisi ollut siirtää käytännön politiikkaehdotukset viimeiseen lukuun tai peräti liitteeksi.

Kaikkienensa teoksen kahdesta viimeisestä luvusta jäi itselleni aika jäsentymätön kuva. Syitä voi olla sysissä, mutta tässä tapauksessa kyllä myös sepissä. Viidennessä luvussa on tekstiä aivan liikaa, mikä näkyy samojen asioiden toistona. Tämä on harmillista, sillä luvussa on myös paljon hyvää ja varsinkin alalukua 5.3. pidän ansiokkaana. Tästä huolimatta alussa ladatut odotukset eivät täyty. Niinpä kun päätösluvussa tekijä pohtii, mahtaisiko nuorison psyykkinen ja sosiaalinen oireilu johtua siitä, ettei nuorille jää ”aikaa ja tilaa sivistyä” (s. 279), huomasin murahtavani vastaan, että millä tavoin sivistyä! Grundtvigin mukaan sivistymistä tuki kansanopistoyhteisön elävä vuorovaikutus, Olssonilla vertaisryhmässä tapahtuva yhteisopiskelu ja Alkiolla seuratoimintaan liittyvät harrasteet. Näissä tapauksissa aika ja tila eivät ole abstrakteja vaan ehdottomasti konkreettisia, tietynlaiseen yhdessä toimimisen tapaan liittyviä ilmiöitä. Minkälainen voisi olla nykyajan aika ja tila, jossa voisi sivistyä? Ja mitkä mahtaisivatkaan olla tuon sivistyksen keskeisimmät osateki-jät?

Kaikesta huolimatta pidän Niemelän teosta ehdottomasti tutustumisen arvoisena, sillä se tarjoaa poikkeuksellisen mielenkiintoisen näkökulman aikuiskasvatuksen perusteisiin. Eri-tyisen tärkeänä pidän teoksessa esiin nostettua pohjoismaista näkökulmaa, joka konkretisoi yleensä abstraktiksi jäävän sivistyksen ideaa. Tästä johtuen teos sopisi mainiosti myös vapaan sivistystyön erityispiirteitä valaisevaksi oppikirjaksi.

Risto Ikonen toimii yliopistonlehtorina Itä-Suomen yliopistossa.

Oppineesti luonnosta, kestävydestä ja kasvatuksesta

Eero Salmenkivi

Lili-Ann Wolff 2011. Nature and Sustainability: An Educational Study with Rousseau and Foucault. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing. 375 s.

Elämme YK:n kestävästä kehitystä edistävän kasvatuksen loppuvuotia ja Lili-Ann Wolffin väitöskirja on painava puheenvuoro aiheesta, jonka kutsuminen ajankohtaiseksi tai tärkeäksi on tuhoisaa aliarviointia. Kestävän kehityksen käsitteen lanseerasi YK:n ympäristön ja kehityksen maailman komission eli niin sanotun Brundtlandin komitean raportti vuodelta 1987. Sen mukaan (*Yhteinen tulevaisuutemme*, 26; Wolff 2011, 49–51 [1]) kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdolli-

suutta tyydyttää omat tarpeensa. Olennaista on oikeudenmukainen köyhyyden torjuminen vaarantamatta luonnon kestävyyskykyä. Käsitteellisesti jännitteinen kasvun ja kehityksen korostaminen johtui ajatuksesta, että kasvun hedelmät voidaan jakaa epäoikeudenmukaisuutta tasaavasti (*Yhteinen tulevaisuutemme*, 33). Kuluneen neljännesvuosisadan aikana näin ei ole käynyt, joten jännitteisyyden sijaan voidaan puhua käsitteellisestä konkurssista. Wolff puhuukin kestäväen kehityksen sijasta enimmäkseen kestävyudesta (*sustainability*), kestävyuden haastamisesta (*challenging sustainability*) ja kestävyuden arvoituksesta (*sustainability enigma, enigma of sustainability*). Hän päätyy osittain problematisoimaan nykyisen lähestymistavan. ”Neither sustainability nor development might be the right credo” (s. 347).

Tutkimus on laaja ja monitieteinen. Se on tarkoitettu erilaisista taustoista tuleville lukijoille (s. 43). Yhdessä opinnäytetyön hyvin koossa pitävien erilaisten välikoontien ja eteenpäin suuntautuvien johdattelujen kanssa tarve huomioida lukijoiden heterogeenisuus tekee työstä hieman raskaslukuisen. Tässä suhteessa kokemus poikkeaa siitä, mitä odottaa tarttuessaan kansainvälisen tieteellisen kustantajan kirjaan. Verkkosivujensa mukaan Lambert Academic Publishing kuitenkin painaa ja levittää juuri opinnäytetöitä, mikä voi olla kiinnostava tieto Wolffin jalanjäljissä seuraaville kunnianhimoisille suomalaisille väitöskirjan tekijöille. Tutkijan toinen ratkaisu monitieteisyyden ongelmaan on se, että useimmat kappaleet voidaan lukea itsenäisesti, koska ne käsittelevät erillisiä aiheita (s. 43). Useissa kohdissa hän puhuu tutkielman osista erillisinä tutkimuksina (*studies*). Vaikka teos on monografia, se siis jossain määrin noudattelee artikkeliväitöskirjan rakennetta. Tämä saattaa olla merkki siitä, että artikkelimuotoinen väitöskirja on kasvatustieteessä tulossa tavanomaiseksi.

Wolffin tutkimus jakautuu kolmeen pääosaan. Ensimmäisessä sadassa sivussa (*Sustainability as an educational challenge*) hän kartoittaa nykyisen ympäristö- ja kestävästä kehityksestä edistävän kasvatuksen kehitystä ja tilaa sekä oman tutkimuksensa lähtökohdita ja käsitteistöä. Yli kaksi kolmasosaa tekstistä vie Foucault’ta ja Rousseaut käsittelevä keskimäinen osa *Between the past and the future*. Kokoavassa kolmannessa osassa, *Back to the present*, kootaan tutkimuksen tuloksia ja arvioidaan tutkimusprosessia.

Ensimmäisessä osassa tutkimuksen selkeäksi lähtökohdaksi hahmotetaan luonnontiede ja ihmisen paikka maailmassa jäsentyy biologisen luokittelun kautta (s. 38; ks. myös esipuheen alku ja s. 346). Tutkija on hyvin tietoinen siitä, että kyseessä on valinta. Hän perustelee sitä sillä, että läntisessä kulttuurissa vaihtoehdot ovat biologinen tapa nähdä ihminen yhtenä lajina muiden joukossa sekä usein dualismiin liittyvä ihmisen aseman korottaminen (s. 39). Dualismia analysoidaan työssä yhtenä suurena syypanä nykyiseen ympäristö(kasvatukse)lliseen ahdinkoon. Muina mahdollisina syyllisinä tarkastellaan kristinuskoa ja kasvatusta. Kristinuskon nousee tässä tutkimuksessa tarkasteluun erityisen luontevasti, koska Rousseau’n teesi ihmisestä perusluonnoltaan hyvänä on ristiriidassa kristillisen perisyntiopin kanssa. Tutkijan lopputulema näistä tarkasteluista on kuitenkin, että syntipukkien etsiminen on yksinkertaistavaa eikä tavoita ympäristö(kasvatukse)llisen problematiikan moninaisuutta, laajuutta ja syvyyttä (s. 96–97). Päästäkseen siihen käsiksi tutkija lähtee selvittämään Jean-Jacques Rousseau’n ajattelua apunaan Michel Foucault.

Varsinaiset tutkimuskysymykset ovat 1) mitä eettisiä ulottuvuuksia kestävyuden arvoitus on haastanut ja 2) millaista kasvatusta nuo ulottuvuudet tarvitsevat (s. 14). Keskeinen ongelma on, että kasvava tieto ympäristön huolestuttavasta tilasta ei aiheuta riittäviä toimia asian korjaamiseksi. Filosofisesta näkökulmasta kyseessä näyttää olevan *akrasian* eli heikkotahtoisuuden ongelman erityinen muoto (vrt. s. 68). Tutkija ei kuitenkaan ota tätä kysymystä oman eettisen kehittelynsä keskiöön, vaikka viittaa muuten laajasti antiikin filoso-

fiaan ja myös alan klassikkoon Aristoteleen *Nikomakhoksen etiikkaan*. Sen sijaan tutkija esittelee lyhyesti seuraus-, velvollisuus- ja hyve-etiikkaa (s. 70–74). Tutkija hakee etiikan teorioista lähinnä lähtökohtia relativismin ylittämiseksi. Jonkinlaista kannanottoa toki edustaa se, että seurausetiikkaa, tarkemmin utilitarismia, esitellään kriittisistä lähteistä ja toisin kuin muita suuntauksia vailla varsinaisia alkuperäislähteitä (s. 71–72). Velvollisuusetiikkaa edustavalta Kantilta puolestaan löytyy useita alkuperäiskirjoituksia, joista kolme on etiikkaa. Aristoteleenkin teoksia on runsaasti lähdeluettelossa mukaan lukien *Nikomakhoksen etiikka*. Myös modernin hyve-etiikan nousun aloittanut G. E.M. Anscomben klassikko-artikkeli löytyy lähteistä, sen sijaan runsaasti muuten hyödynnettyä Platonia kirjoittaja ei jostain syystä liitä hyve-etiikkaan (s. 73).

Kuten edellä olevasta tarkastelusta näkyy, työn filosofinen lukeneisuus on eri tasolla kuin kasvatustieteen väitöskirjoilta on totuttu odottamaan. Jo yksin tutkimuksen pääkohteiden Foucault'n ja Rousseau'n, joiden panosta lähdeluettelossa ei kannata mitata nimikkeillä vaan sivuilla, lähdemateriaali on erittäin vaikuttava. Sen lisäksi useampia kuin yksi alkuperäisteos tai sellaisen käänös löytyy seuraavilta filosofian tai lähialojen klassikoilta: Adorno, Aristoteles, Descartes, Dewey, Horkheimer, Kant, Locke, de Montaigne, Næss, Platon, Spinoza, Voltaire ja von Wright. Yksittäisinä teoksina löytyy esimerkiksi Augustinuksen *Bekännelser*, Habermasin *Kommunikativt handlande: texter om språk, rationalitet och samhälle*, Heideggerin *Being and time*, Hobbesin *Leviathan*, Honnethin *Erkännande: Praktiskt-filosofiska studier*, Humen *Dialogues concerning natural religion*, Kuhnin *The Structure of Scientific Revolutions*, Lyotardin *The postmodern condition: A report on knowledge* ja Wittgensteinin *Philosophical Investigations*. Tutkijan oppineisuus ei rajoitu filosofiaan. Kasvatuksen teoreetikoista ovat merkittävästi alkuperäisteoksilla mukana ainakin Comenius, David Carr, Wolfgang Klafki sekä luonnollisesti työn toinen ohjaaja Michael Uljens. Yhteiskuntateoreetikoista alkuperäisteoksia löytyy muu muassa Baumanilta, Beckiltä ja Giddensiltä. Toivottavasti Wolffin työ näyttää jatkossa suuntaa siihen, että kasvatustieteen töissä filosofien ja muiden tieteenalojen edustajien näkemykset luetaan alkuperäislähteistä, vaikka niitä olisi alle kymmenesosa tässä työssä käytetyistä. Lähteiden kanssa keskusteltaessa Wolffin tavoitteena on paikoitellen varsin vapaasti herättää ajatuksia ja assosiaatiota muun muassa Platonin *dihaireettisesta* luokittelusta (s. 152–153, viite 107), Heideggerin *das Manista* (s. 230, viite 197), Aristoteleen ystävytydestä (s. 279, viite 239) ja Hegelin tunnustamisen dialektiikasta (s. 294, viite 249). Tämä on ollut opinnäytetyössä rohkea valinta.

Michel Foucault on työssä erittäin mielenkiintoisessa roolissa toisaalta metodisena toisaalta substantiaalisena lähteenä – kolmantena äänenä kuten Wolff kirjoittaa (s. 105). Erietyisesti Foucault'n *Seksuaalisuuden historiassa* esittämä itseän kohdistuvan eettisen työn tematisointi on innoittanut Wolffia (ks. esim. s. 27, 110–115, 125). Sekä tutkimuksen kiinnostuksen kohteissa (s. 133) että tuloksissa (s. 328–333, 346) kysymys itse-suhteesta nousseekin ympäristö- ja kestävästä kehityksestä edistävän etiikan ja kasvatuksen keskeiseksi tekijäksi. Foucault'n metodia käytetään – ehkä hieman yllättäen Foucault'n ihmisen kategorian ja ihmistieteiden syntyä koskevien tutkimusten valossa (ks. esim. Foucault 1970, xxiii) – nimenomaan Rousseau'n tekstin analyysiin luvuissa 5 ja 6. Foucault'ta poimittu luokittelu: ontologia, deontologia, harjoittaminen ja teleologia jäsentää sekä lukuja 5 että 6 (s. 131–134). Rousseau'n luonto-etiikkaa (*nature ethics*) koskevat pääsisältöalueet ovat ihmisen suhde itseän ja toisiin, sosiaalisuus, ihmiset luonnollisessa maailmassa sekä luonto palvonnan kohteena. Hänen luonnollisen kasvatuksen (*natural education*) sisältöalueensa ovat puolestaan luonnollisen yksilön luominen, kansalaisen kasvattaminen, luontoa koskeva kasvatustieteellinen ja luonnon rakastaminen jumaluuden heijastumana. Kun nämä sisältöalueet ris-

tiintaulukoidaan Foucault'ta saadun neljän menetelmällisen luokan kanssa, saadaan tutkimuksen tätä osaa erittäin hyvin kuvaava kaksoisnelikenttä (s. 138).

Työn varsinaisena tutkimuskohteena on Jean-Jacques Rousseau'n ajattelu, josta on Suomessa melko tuoreesti väitely niin filosofiassa kuin kasvatustieteessäkin. Marjatta Bardyn kasvatustieteen väitöskirjassa kestävä kehitys oli osana motivoimassa Rousseau'n tutkimista (1996, 23), vaikka työn painopistealue oli lapsuus. Sisällöllisesti lähempänä Wolffin työtä on Ville Lähteen filosofian alan väitöskirja (2008). Lähde tutkii luonnon käsitettä Rousseau'n teoksessa *Tutkielma ihmisten välisen eriarvoisuuden alkuperästä ja perusteista* (ransk. alkuteos 1755), joka on yksi myös Wolffin lähteistä. Tutkimukset eroavat Wolffin laajemman lähdemateriaalin lisäksi luonteeltaan. Vaikka Lähdekin motivoi ajankohtainen luontokeskustelu (2008, 15–23, 210, 214–217), kyse on myös filosofisesta Rousseau-tutkimuksesta (2008, 212–214). Wolff ei samalla tavalla osallistu varsinaiseen Rousseau-tutkimukseen, vaan pyrkii lukemaan Rousseaua (ja Foucault'ta) suhteessa uusiin kysymyksenaseteluihin (s. 345). Silti hän esittää monia mielenkiintoisia ja asiantuntevia huomioita esimerkiksi Rousseau'n kasvitieteellisistä toiminnasta (esim. s.308–312). Myös hänen tulkintansa esimerkiksi Rousseau'n ajattelun systemaattisuudesta ja sen on jännitteisestä suhteesta hänen tapaansa kirjoittaa on huomionarvoinen (ks. esim. s. 318, 343–344). Kirjoittamisen tavasta ehkäpä kasvatustieteilijälle tutuin kysymys voisi olla, onko *Émile* tutkielma vai kaunokirjallinen teos. *Émileä* koskeva kiinnostava tulkinta on myös ajatus siitä, että teoksessa käytetyt ikäraajat voivat olla allegorisia (s. 327) ja että viides kirja saattaa olla jonkinlainen liittäminen (esim. s.300–302; vrt. Rousseau 1905, 402–403). Sophien osuus *Émilessä* liittyy kysymykseen naisen roolista, jonka Wolff on tutkimuksen laajuuden takia perustellusti rajannut työn ulkopuolelle. Wolffin kiinnostavat, muun muassa Mary Wollstonecraftin ja Susan M. Okinin teksteihin perustuvat kommentit kuitenkin herättävät lukijan kiinnostuksen. Voimme vain jäädä mielenkiinnolla odottamaan Wolffin aiheesta lupamaa (s. 297, viite 250) jatkotutkimusta.

Viitteet

[1] Jatkossa Wolffin teoksen viitataan pelkillä sivunumeroilla.

Kirjallisuus

Bardy, Marjatta 1996. Lapsuus ja aikuisuus – kohtauspaikkana *Émile*. Helsinki: Stakes.

Foucault, Michel 1970. *The Order of Things. An Archaeology of Human Sciences*. New York: Vintage Books.

Lähde, Ville 2008. *Rousseau's Rhetoric of 'Nature'. A Study on Discourse on Inequality*. Acta universitatis Tamperensis 1344.

Rousseau, Jean Jacques 1905. *Émile eli kasvatuksesta*. Suom. Jalmari Hahl. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Yhteinen tulevaisuutemme. Ympäristön ja kehityksen maailman komission raportti. Englanninkielisen alkuperäisteoksen nimi *Our Common Future*. World Commission on Environment and Development, 1987. Suomennos Kaija Anttonen. Helsinki: Ympäristöministeriö.

FT Eero Salmenkivi on elämäkatsomustiedon ja filosofian didaktiikan yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa.